

پیش گفتار

صنایع ادبی و قالب های شعری و نقش های دستوری از جذاب ترین بخش های ادبیات فارسی می باشد برای لذت بردن هر چه بیشتر و درک زیبایی مطالب ، آشنایی هر چه بیشتر با مفاهیم موضوعات فوق ضروری است. همواره آموزش بلاغت در زبان فارسی به دلیل پیچیدگی و تقسیم بندی های بسیار و عدم توجه به فلسه این علم با مشکل رو برو است همچنین کتاب درسی فارسی ششم به صورت گذرا و مختصر به موضوعات اشاره کرده و گاهی برخی موضوعات در داخل متن درس به آن اشاره شده است لازم است همکاران عزیز هرچند مختصر ولی مفید دانش آموزان را با این موضوعات آشنا کنند تا زمینه ای برای آموزش گسترده و جامع در دوره های بعدی باشد این مکتوب خلاصه مباحثی است که در کلاس های فارسی در پایه ششم لازم است بررسی شود حال به معرفی چند مورد از اصطلاحات در شعر فارسی می پردازیم

بیت: کمترین مقدار شعر و به عبارت دیگر واحد شعر است .

مصراع: هر بیت از دو قسمت تشکیل شده است به هر يك از این قسمت ها مصراع می گویند

وزن: هریك از مصراع ها آهنگ خاصی دارند که جملات معمولی فاقد این آهنگ است این آهنگ که در تمام مصراع ها یکسان است همان وزن شعر است .

ردیف: به کلماتی که دقیقا مثل هم هستند و و بعد از قافیه می آیند (معمولا آخر مصراع ها) ردیف میگویند ردیف می تواند يك یا چند واژه یا يك جمله باشد شعری که ردیف دارد مردف خوانده می شود

نکته: يك شعر میتواند فاقد ردیف باشد و آوردن ردیف اجباری نیست

قافیه: به کلماتی که در انتهای هر مصراع (در صورت عدم وجود ردیف) یا قبل از ردیف می آیند و هم وزن هستند و حرف آخر آنها یکی باشد قافیه می گویند در مصراع یا بیتهی که مردف نیست آخرین واژه

قافیه است .

نکته: قافیه در شعر نیمایی نظم مشخصی ندارد .

نکته: بیتهی که هر دو مصراع آن قافیه داشته باشد «مصراع» خوانده میشود.

نکته: بیتهی که تنها يك مصراع آن قافیه داشته باشد «مقفا» خوانده می شود.

مانند کردن چیزی به چیزی دیگر در صفتی مشترک "" در تشبیه ادعای همانندی و شباهت وجود دارد. هر تشبیه چهار رکن دارد که عبارت اند از:

- مشبه : کلمه ای است که قصد داریم آن را تشبیه کنیم .
 مشبه به : چیزی است که مشبه را به آن مانند کرده ایم .
 وجه شبه : صفتی است که بین مشبه و مشبه به مشترک است.
 ادات تشبیه : واژه هایی که نشان دهنده پیوند شباهت هستند که میتواند حرف و فعل و ... باشد .
 نکته (۱) : مشبه و مشبه به طرفیت تشبیه نامیده می شود
 نکته (۲) : مهمترین رکن تشبیه مشبه به است چون وجه شبه در آن بارز تر است به عبارت دیگر وجه شبه معمولاً از مشبه به دریافت میشود
 نکته (۳) اگر در تشبیه وجه شبه ذکر نشود به آن تشبیه مجمل می گویند
 نکته (۴) اگر در تشبیه ادات تشبیه نیاید به آن موکد یا محذوف الادات می گویند
 نکته (۵) چنانچه نه وجه شبه بیاید و نه ادات تشبیه به آن تشبیه بلیغ می گویند
 مثال:

علم در هدایت چون نور است
 توضیح : علم (مشبه) " نور (مشبه به) " در هدایت (وجه شبه) " چون (ادات تشبیه)

بلم آرام چون قویی سبکبار به نرمی سر کارون همی رفت
 بلم (مشبه) آرام (وجه شبه) چون (ادات تشبیه) قویی (مشبه به)

اغراق (مبالغه)

اغراق در لغت به معنی سخت کشیدن کمان است. اغراق و مبالغه درجاتی دارد که بعضی به عقل و عادت نزدیکتر و بعضی دورتر است
 و در اصطلاح ادبی آن است که در ستایش و نکوهش کسی یا چیزی زیاده روی شود، چنانکه از حد عادت بگذرد و ایجاد شگفتی کند
 هرگاه اغراق و مبالغه را به درجه ای رسانده باشند که در عقل و عادت، ممکن و باورکردنی نباشد، آن را « غلو » می گویند.
 اغراق و مبالغه درجاتی دارد که بعضی به عقل و عادت نزدیکتر و بعضی دورتر است .
 مثال:

- (۱) چنان به عشق تو از حال خویش بی خبرم که رو نتابم اگر تیغ میزنی به سرم
 (۲) بگذار تا بگریم چون ابر در بهاران کز سنگ ناله خیزد روز وداع یاران

در بیت اول شاعر خود را چنان درگیر و مشغول عشق به معشوق می داند که ادعا دارد حتی اگر سر او را بشکافند (زخمی کنند) باز درد آن را حس نمیکند و حرکتی انجام نمی دهد پس شاعر در مصراع دوم اغراق کرده است

در مثال دوم مصراع اول شاعر میزان گریه و اشک خود را به میزان بارش باران در بهار تشبیه کرده است طبیعی است که میزان گریه و اشک انسان با باران بهاری قابل مقایسه و برابری نیست

کنایه :

پوشیده سخن گفتن است در باره ی امری " یعنی نویسنده یا شاعر طوری سخن بگوید که معنای ظاهری عبارت مد نظر نباشد و معنی دور آن مورد توجه شاعر باشد

مثال:

دست فلانی چسبناک است

یعنی فلانی دزد است در حقیقت نویسنده به طور کنایه سخن گفته است

فلانی ریش سفید است

ریش سفید بودن کنایه از باتجربه بودن است

تشخیص

معمولاً شاعر یا نویسنده در نشان دادن صورت های خیالی خود به اشیا و موجودات بی جان صفات و احساسات انسانی می بخشد این عمل را تشخیص گویند به عبارت دیگر نسبت دادن حالات و رفتار آدمی به دیگر پدیده های خلقت را تشخیص گویند

مثال:

برگ های سبز درخت در وزش نسیم به رقص در می آیند

توضیح : به رقص در آمدن کاری انسانی است

عاقبت در قدم باد بهار آخر شد

آن همه ناز تنعم که خزان می فرمود

ناز کردن مخصوص انسان است

تضاد

آوردن دو کلمه در شعر یا نثر با معانی متضاد را گویند مانند : شب و روز – نیک و بد

پایان شب سیه سیید است

مثال: در نومیدی بسی امید است

مراعات النظير (تناسب)

اگر شاعر یا نویسنده گروهی از واژه ها را که باهم نوعی ارتباط و هماهنگی دارند در شعر یا نوشته خود بیاورد از مراعات النظير استفاده کرده است

مثال :

مزرع سبز فلك دیدم و داس مه نو یادم از کشته خویش آمد و هنگام درو

بسی تیر و دی ماه و اردیبهشت برآید که ما خاک باشیم و خشت
مراعات نظیر از نظر زمان خاک ، خشت ، مراعات نظیر از نظر جنس

ضرب المثل

ضرب المثل ، سخن کوتاه و مشهوری است که به قصه ای عبرت آمیز یا گفتاری نکته آموز اشاره می کند و جای توضیح بیشتر را می گیرد . به عبارت دیگر ضرب المثل گونه ای از بیان است که معمولاً تاریخچه و داستانی پندآموز در پس بعضی از آن ها نهفته است . بسیاری از این داستان ها از یاد رفته اند ، و پیشینه برخی از امثال بر بعضی از مردم روشن نیست ؛ با این حال ، در سخن به کار می رود .
مثال :

شتر در خواب بیند پنبه دانه گهی لپ اپ خورد گه دانه دانه
در موقعی به کار می رود که به طرف بفهمانیم که به آرزویت نمی رسی جز در خواب
همانطور که شتر پنبه دانه را دوست دارد ولی معمولاً به آرزوی خود نمیرسد
با دست پس میزنه با پا پیش می کشه

کسی که رفتار دو پهلو داشته باشد در ظاهر اظهار بی میلی کند ولی در واقع به آن تمایل داشته باشد

سوالات تستي بخش آرایه هاي ادبي

۱- در مصرع (درياقلي به وسعت درياست نام تو) ركن اول تشبيه کدام كلمه است ؟

الف) درياقلي ب) دريا ج) وسعت د) نام

۲- در عبارت (شهيد داستاني است پر از حادثه و زيبايي) از کدام آرایه استفاده شده است ؟

الف) تشبيه ب) مبالغه ج) کنایه د) شخصیت بخشی

۳- کدام گزینه ضرب المثل است ؟

الف) شهيد چون شقايق، سرخ است ب) با دوستان بساز و بر دشمنان بتاز

ج) فرو ريخت چون رود خون از برش د) درياقلي به وسعت درياست نام تو

۴- در عبارت (در پوستين خلق افتادن) کدام آرایه ادبي وجود دارد ؟

الف) تشبيه ب) مبالغه ج) کنایه د) شخصیت بخشی

۵- کدام گروه از كلمات زیر مراعات النظير تشکیل نمی دهند ؟

الف) سبز، درخت، بهار ب) ساحل ، کشتي، موج

ج) آسمان، خورشيد، ماه د) زندگي ، احتياج، دانش

۶- در بيت زیر کدام آرایه ادبي مشاهده نمی شود ؟

هرچه کنی کشت همان بدروي کار بد و نیک چو کوه و صداست

الف) تشخیص ب) مراعات النظير ج) تشبيه د) تضاد

۷- کدام گزینه به مفهوم ضرب المثل به درستي اشاره نکرده است ؟

الف) نوش دارو بعد از مرگ سهراب (از دست رفتن زمان)

ب) تو نيکي مي کن در دجله انداز (نتیجه عمل خوب)

ج) تا پول داري رفيقتم، قربان بند کيفتم (امانت داري در دوستي)

د) کار نيکو کردن از پرکردن است (ممارست در انجام کار)

۸- در بيت (بزد تيغ و بنداخت از بر، سرش فرو ريخت چون رود خون از برش) شاعر در بيان چه چيزي مبالغه کرده است ؟

الف) تيغ زدن ب) بریدن سر ج) جاري شدن خون د) کشتن اژدها

۹- در کدام گزینه تضاد وجود ندارد ؟

الف) بنشین ، برخیز ب) حاضر ، غایب ج) پر ، تهی د) قوا ، نیرو

۱۰- در کدام گزینه از آرایه شخصیت بخشی استفاده نشده است ؟

الف) گفتش تبر آهسته که جرم تو همین بس ب) تا شام نیفتاد صدای تبر از گوش

ج) از جور تبر زار بنالید سپیدار د) غنچه با دل گرفته گفت

تجزیه و ترکیب در دستور زبان فارسی شامل عملیاتی است که در آن اجزای تشکیل دهنده جمله از دو زاویه مختلف شناسایی می شود

همانگونه که هر فردی در اجتماع دارای مشخصات خاص خود است هم زمان دارای يك نقش است کلمه نیز در جمله دارای مشخصات مربوط به خود است و در همان حال دارای نقش نیز می باشد .

تجزیه

هرگاه بخواهیم مشخصات خاص هر کلمه را بدون توجه به نقش آن در جمله بررسی کنیم در واقع کلمات جمله را تجزیه کردیم به عنوان مثال:

<u>علی</u>	<u>کتاب</u>	<u>را</u>	<u>دوست دارد</u>
اسم	اسم	حرف نشانه مفعول	فعل

مثال دوم:

<u>دوست</u>	<u>علی</u>	<u>با</u>	<u>کتاب</u>	<u>رفت</u>
اسم	اسم	حرف اضافه	اسم	فعل
مفرد	مفرد	مفرد	ماضي ساده	

ترکیب

هرگاه بخواهیم نقش کلمه های يك جمله را بیابیم در واقع جمله را ترکیب کردیم در ترکیب نقش هایی مانند : نهاد فاعلی ، نهاد مسند الیهی ، مفعول ، متمم ، صفت ، مضاف الیه ، قید و ... را در جمله می یابیم نکته :

در ترکیب از نقش واژه ها در داخل جمله بحث میکنیم مثال:

<u>علی</u>	<u>کتاب</u>	<u>را</u>	<u>دوست دارد</u>
نهاد فاعلی	مفعول	نقش ندارد	نقش ندارد

مثال دوم :

<u>دوست</u>	<u>علی</u>	<u>با</u>	<u>کتاب</u>	<u>رفت</u>
نهاد فاعلی (کننده کار)	مضاف الیه	نقش ندارد	متمم	نقش ندارد

نکته مهم:

حتما باید ابتدا جمله را تجزیه کنیم و سپس به ترکیب پردازیم زیرا هنگام تجزیه به نکاتی بر میخوریم که در ترکیب میتواند مارا راهنمایی کند.

هر جمله ای از دو بخش تشکیل شده است نهاد و گزاره

نهاد:

کسی یا چیزی است که در باره آن صحبت میکنیم یا یا صفت و حالتی را به آن نسبت می دهیم

نکته : در جمله های غیر اسنادی نهاد همان انجام دهنده کار یا فاعل است و در جمله های اسنادی صفت یا حالتی را به نهاد نسبت می دهیم نکته قابل توجه این است که چگونه میتوانیم آن را تشخیص دهیم

به مثال زیر دقت کنید

بچه های زرنگ کلاس پنجم مدرسه دکتر حسابی آمدند.

با پرسیدن (چی کسی) و (چه چیزی) از فعل پیدا میکنیم. به عبارت دیگر از خود می پرسیم در این جمله در باره چه کسانی صحبت می شود یا در مورد چه کسانی خبر می دهیم یا انجام دهنده کار چه کسانی هستند

پس در جمله بالا (بچه های زرنگ کلاس پنجم مدرسه دکتر حسابی) نهاد از نوع فاعلی و (آمدند) گزاره است.

مثال دوم :

هوا سرد است

هوا (نهاد از نوع اسنادی) ، سرد (مسند) است (فعل اسنادی)

نکته : توضیح مباحث مربوط به مسند و فعل اسنادی در مقطع ابتدایی لزومی ندارد صرفاً جهت آشنایی همکاران اشاره شد .

در برخی جمله ها نهاد غایب است

مثال :

کتاب را به من داد

کامل جمله این است (محمد کتاب را به من داد) چه کسی کتاب را به من داد ؟ (محمد)

ولی محمد در جمله نبود پس میگوییم نهاد در جمله فوق غایب است

مفعول

مفعول واژه ای است که بر کسی یا چیزی که فعل بر او واقع شده است دلالت می کند به عبارت دیگر مفعول واژه ای است که نتیجه عمل فاعل بر آن واقع می شود

مثال

- حسین کتاب را برداشت

نکته : برای مشخص کردن مفعول ابتدا فعل را از لحاظ اسنادی و غیر اسنادی بودن مورد بررسی قرار میدهم اگر فعل اسنادی نبود گذارا به مفعول بودن را تعیین میکنیم و اینگونه ادامه می دهیم :

فعل را که پیدا کردیم می پرسیم : چه چیز را / چه کس را + فعل جمله ، جواب و هر کلمه ای که بتوانیم جانشین چه چیز را بکنیم مفعول است . با این سؤال می توانیم گذرا بودن فعل را از لحاظ مفعولی مشخص نماییم مثال :

-ترجمه در ایران سابقه ای طولانی دارد . چه چیز را دارد ؟ سابقه ای طولانی = مفعول.
-زیبایی شور انگیز خورشید را باید از دور دید . چه چیز را باید از دور دید؟ زیبایی شور انگیز =مفعول است

نکته : فعل هایی که برای کامل شدن معنی جمله ، علاوه بر نهاد ، نیاز به مفعول یا مسند و یا متمم دارند فعل گذرا نام دارند .

مثال : محراب کتاب را آورد

و فعلی که به مفعول نیازی نداشته باشد و برای کامل شدن معنی جمله ای که در آن قرار گرفته فقط نیاز به نهاد داشته باشد.

مثال: مهران آمد

منادا:

به کسی یا چیزی که آن را صدا بزنیم یا مورد خطاب قرار دهیم ، منادا می گویند

مثال :

ای وطن من در راه تو حاضرم جان خود را فدا کنم (وطن منادا است)

منادا معمولاً با یکی از نشانه های ندا می آید، نشانه های ندا عبارتند از:

ای :ای مادر، امید وارم که دختر خوبی برایت باشم. (مادر: منادا)

یا :یا رب، تو چنان کن که پریشان نشوم. (رب: منادا) واژه (رب) به معنی خداوند است.

گاهی حرف ندا نشانه (الف) است که بعد از منادا می آید.

مثال :سعدیا، مرد نکو نام نمیرد هرگز / مرده آن است که نامش به نکویی نبرند.

(سعدی: منادا / الف : حرف ندا)

موصوف و صفت (ترکیب وصفی) :

موصوف: اسمی است که صفت آن را توصیف میکند یعنی صفت حالت و چگونگی آن را بیان میکند مثال: جنگل سبز = جنگل موصوف است چون صفت از سبز بودن جنگل سخن می گوید .

صفت: کلمه ای است که همراه اسم می آید و حالت و چگونگی اسم را توضیح میدهد مثال: گل زیبا = زیبا صفت است زیرا حالت گل را بیان کرده و گل موصوف است .
نکته: صفت (گرمی، سردی، کوتاهی، زبری، نرمی و..... موصوف را بیان میکند)
مضاف و مضاف الیه (ترکیب اضافی):

در دستور زبان فارسی اگر دو اسم به دنبال هم بیایند که معمولاً با کسره به یکدیگر اضافه میشوند مانند : کتاب علی ،

اسم اولی را مضاف و دومی را مضاف الیه می نامند و ترکیب (کتاب علی) را ترکیب اضافی می نامند

متمم

متمم اسمی است که بعد از حروف اضافه بیاید به عبارت دیگر واژه ای که به وسیله حرف اضافه به فعل یا به جمله نسبت داده میشود و حروف اضافه ها عبارتند از : به ، بر ، با ، از ، در ، برای ، تا، از بهر ، از برای و...
سه نوع متمم داریم که عبارت اند از :

۱- متمم قیدی ، ۲- متمم اسمی ، ۳- متمم فعلی

که در مقطع ابتدایی بیشتر متمم قیدی مطرح است

ساده ترین راه تشخیص این نوع متمم ها اول تشخیص متمم قیدی است که آن هم با حذف در جمله می توان تشخیص داد که اگر بتوانیم متممی را از جمله حذف کنیم چنان که به معنی جمله آسیبی نرسد و مفهوم آن ناقص نگردد ، آن متمم ، متمم قیدی است مثل :
دوستم کتاب را از روی میز برداشت . (از روی میز) متمم قیدی است و جمله سه جزئی با مفعول می باشد .
(دوستم کتاب را برداشت .)

معمولاً متمم های قیدی در جمله می توانند متعدد باشند و با حرف های اضافه ی متعددی هم به کار می روند. مثل:

حسن از بازار با اتوبوس به خانه آمد .

که فعل آمد ناگذر بوده و هر کدام از متمم ها را حذف کنیم مفهوم جمله ناقص نمی شود و جمله ی « حسن آمد » یک جمله ی دو جزئی کامل است

قید

قید کلمه ای است که چگونگی انجام یافتن فعل یا مفهوم صفتی یا معنی کلمه دیگری را به چیزی از قبیل زمان ، مکان ، حالت و... مقید (مشروط و وابسته) می سازد در زیر به چند مورد از اقسام قید ها اشاره می شود

- قید حالت : کلمه ای است که حالت انجام گرفتن فعل را نشان میدهد

مثال : علي نفس زنان به خانه رسید (نفس زنان قید حالت است)

- قید زمان : کلمه ای است که زمان انجام گرفتن فعل را نشان میدهد

مثال: دیروز باران می بارید (دیروز قید زمان است)

- قید مکان : کلمه ای که مکان انجام گرفتن فعل را نشان میدهد

مثال: فرشید بیرون رفت (بیرون قید مکان است)

قید مقدار : کلمه ای است که مقدار انجام فعل را بیان می کند

مثال : او بسیار ناراحت بود (بسیار قید مقدار است)

سوالات تستي بخش نقش هاي دستوري

- ۱- نهاد بيت ((هجوم فتنه هاي آسماني (الف) فتنه هاي آسماني (ب) هجوم فتنه هاي آسماني (ج) زندگاني (د) علم
(طبقه بندي شده يك تير و دو نشان)
- ۲- در جمله ي روبرو نقش كلمه مشخص شده چيست ؟ (آرش دليرانه بر قله ي دماوند بر آمد .)
(الف) قيد (ب) متمم (ج) صفت (د) فاعل
- ۳- در مصرع ((اي شكم خير، به ناني بساز)) منادا کدام كلمه است ؟
(الف) اي (ب) شكم (ج) شكم خير (د) ناني
- ۴- در عبارت ((وصيت كنم شما را)) شما، چه نقشي دارد؟
(الف) مفعول (ب) متمم (ج) قيد (د) نهاد
- ۵- در جمله ي زير نقش کدام كلمه مشخص شده با بقيه متفاوت است ؟
(بو علي گفت: برخيز و ظرف آب را از بيرون بياور . بهمنيار سرماي بيرون را به ياد آورد ايستاد و گفت : استاد اگر آب سرد را بنوشيد براي شما خوب نيست)
(الف) ظرف (ب) استاد (ج) سرما (د) آب
- ۶- در مصراع هاي زير ، نهاد و مفعول به ترتيب در کدام گزینه به درستي مشخص نشده اند ؟
(الف) خرد را تو روشن بصر کرده اي (تو - خرد) (ب) همه گویند ظاهر کس نداره (همه، کس)
(ج) مي ريختم تمام جهان را به پاي تو (من ، تمام جهان) (د) تو نيز از نياکان بياموز کار (نياکان، کار)
- ۷- ترکيبات اضافي در کدام يك از ابيات زير بيشتري است ؟
(الف) چون که حب وطن ز ايمان است
(ب) علي آن شير خدا شاه عرب
(ج) همچ حافظ غريب در ره عشق
(د) آن قصه شنيديد که در باغ يکي روز
ما يقينا ز اهل ايمانيم
الفتي داشته با اين دل شب
به مقامي رسیده ام که مپرس
از جور تبر، زار بناليد سپيدار
- ۸- در کدام گزینه منادا وجود دارد ؟
(الف) که علي بگذر و از ما نگذر
(ج) زما خدمت آيد خدايي تو راست
(ب) مکن دوستي با دروغ آزماي
(د) دهقان چو تنور خود از اين هيمه برافروخت
- ۹- در عبارت ((بدان اي پسر مردمان تا زنده اند از دوستان ناگريزند، که مرد اگر بي برادر باشد به که بي دوست)) نقش کدام واژه يا واژه ها نهاد است ؟
(الف) مردمان (ب) مرد (ج) اي پسر (د) گزینه الف و ب
- ۱۰- در کدام گزینه منادا به کار نرفته است ؟
(الف) خدايا جهان پادشاهي تو راست
(ج) دريا قلي به وسعت درياست نام تو
(ب) اي سرود صادقانه
(د) همچو حافظ غريب در ره عشق

مثنوی:

حماسی و تاریخی : شاهنامه فردوسی، اسکندر نامه نظامی

اخلاقی و تعلیمی: بوستان سعدی

عاشقانه و بزمی: خسرو شیرین نظامی،

عارفانه : مثنوی معنوی مولانا ،

سرودن مثنوی از قرن سوم و چهارم هجری آغاز شده است که از بهترین مثنوی ها می توان به شاهنامه فردوسی، حدیقه سنایی، خمسه نظامی و مثنوی مولوی اشاره کرد تعداد ابیات مثنوی محدود نیست این نوع شعر برای بیان داستان ها و افسانه های طولانی بکار می برند

مثنوی را می توان به شکل زیر تصویر کرد :

الف.....	الف.....
ب.....	ب.....
ج.....	ج.....
د.....	د.....

غزل

غزل در لغت به معنی عشق بازی و حدیث عشق و عاشقی گفتن است درون مایه غزل عاشقانه، عارفانه یا ترکیبی از این دو است غزل بیت پنج تا دوازده بیت است و گاهی تا پانزده و شانزده بیت میباشد غزل سه چهار بیتی را غزل ناتمام می گویند

غزل سرایان بزرگ شعر فارسی: شهریار- هراتی . رهی معیری . صائب تبریزی . حافظ . سعدی . مولوی . سنایی غزنوی .

شکل گرافیکی قالب غزل:

الف.....	الف.....
الف.....	
الف.....	

رباعی و دو بیتی

شعری است که از دو بیت تشکیل شده است و مصراع های اول و دوم و چهارم آن هم قافیه است آوردن قافیه در مصراع سوم اختیاری است محتوای رباعی ها بیشتر عارفانه، عاشقانه یا فلسفی است. خیام معروف ترین رباعی سرای شعر فارسی است رباعی بهترین قالب برای ثبت لحظه های کوتاه شاعر است رباعی بر وزن های مختلفی سروده می شود اما معروف ترین وزن آن "لا حول و لا قوة الا بالله" است.

دو بیّتی و رباعی از نظر قافیه شبیه هم هستند تنها تفاوت آنها در وزن آنهاست وزن دو بیّتی (مفاعیلن مفاعیلن فعولن) است معروف ترین شاعر دو بیّتی سرا باباطاهر همدانی است

نکته : آموزش وزن مربوط به دوره دبیرستان است تعریف ساده از قالب های شعری به همراه درون مایه و ذکر مشهور ترین سراینده ان قالب ها در مقطع ابتدایی کافی است

شکل گرافیکی:

.....الف

.....الف

قصیده :

در قصیه مصراع اول بیت اول با تمام مصراع های زوج هم قافیه است تعداد ابیات قصیده معمولاً بیشتر از پانزده بیت است و حداکثر هفتاد تا هشتاد بیت است البته قصیده هایی با تعداد ابیات بیشتر هم وجود دارد .

اجزای قصیده عبارت اند از : مطلع- تغزل- تخلص- تنه ی اصلی- شریطه و دعا – تجدید مطلع- و مقطع

شکل گرافیکی قالب قصیده :

.....الف

.....الف

.....الف

قطعه :

معمولاً در قطعه مصراع های زوج هم قافیه هستند حداقل قطعه دو بیت است و حداکثر آن حدود پانزده بیت است البته بیشتر از این تعداد نیز قطعاتی گفته شده است درون مایه قطعه " اخلاق- تعلیم- حکایت- مدح-

تقاضا- شکایت و..می باشد به این دلیل این نوع شعر را قطعه نامیده اند که گویا قسمتی از وسط يك قصیده است معروف ترین قطعه سرایان " انوری – پروین اعتصامی و ابن یمین می باشد

شکل گرافیکی:

.....الف

.....الف

.....الف

.....الف

شعر نیمایی

شعری است با مصراع های کوتاه و بلند که قافیه در آن الزامی نیست شعر نو دارای وزن است ولی به سبب آن که مصراع ها از نظر امتداد برابر نیستند و وجود قافیه نیز الزامی نیست دریافت و احساس وزن به دقت بیشتری نیاز دارد و درون مایه آن احساسات و تجربه های فردی و عشق و ... است مبتکر شعر نو نیما یوشیج (علی اسفندیاری) است سهراب سپهری و مهدی اخوان ثالث از شاعران بنام این قالب هستند .

سوالات بخش قالب هاي ادبي

۱- کدام گزینه میتواند بیت اول قطعه باشد ؟

- (الف) باد بهاري وزيد از طرف مر غزار
(ب) اي مادر عزيز كه جانم فدائي تو
(ج) با اينكه سخت به لطف آب است
(د) آن قصه شنيديد كه در باغ، يكي روز
- باز به گردون رسيد ناله هر مرغ زار
قربان مهرباني لطف صفائي تو
كم گفتن هر سخن صواب است
از جور تبر، زار بناليد سپيدار

۲- شعر زیر در چه قالبی سروده شده است ؟

- اي نام تو روييده به گلدان لبم
در مر حمت تو غوطه ور روز شبم
در خاك طلب بذر دعا كاشته ام
باران اجابت تو را مي طلبم
(الف) مثنوي (ب) رباعي
(ج) غزل (د) قصيده

۳- شعر زیر در چه قالبی سروده شده است ؟

- علم چندان كه بيشتري خواني
چون عمل در تو نيست ناداني
نه محقق بود نه دانشمند
چارپايي كه بر او كتابي چند
(الف) دو بيتي (ب) مثنوي
(ج) غزل (د) قصيده

۴- قالب شعر هاي ((شير خدا)) و ((سخن)) كه به عنوان شعر حفظي در كتاب آورده شده اند ، به ترتيب چيست؟

- (الف) مثنوي- مثنوي (ب) مثنوي- غزل
(ج) غزل - غزل (د) غزل- مثنوي

۵- کدام يك از ابیات زیر میتواند مربوط به يك مثنوي باشد ؟

- (الف) برون آمد زدكان مرد عطار
گلاب و عود پيش آورد بسيار
(ب) ابر باران منو يارو ستاده به وداع
من جدا گريه كنم ، ابر جدا، يار جدا
(ج) روياي آشناي شب روز عمر من
در خواب هاي كودكي ام ديده تو را
(د) من رود نديده ام چنين پا برجا
من كوه نديدم چنين در جريان

۶- ابیات زیر در چه قالبی سروده شده اند و قافیه ها در کدام گزینه به درستی آمده است ؟

الف) به گیتی به از راستی پیشه نیست زکڑی بتر، هیچ اندیشه نیست

سخن گفتن کژ ز بیچارگی است به بیچارگان بر، نباید گریست

الف) قصیده ، نیست - نیست ب) رباعی، راستی - کڑی

ج) مثنوی، پیشه - اندیشه د) غزل، بیچارگی- بیچارگان

۷- شعر زیر در چه قالبی سروده شده است ؟

تو به صورت رفته ای ای بی خبر زان ز شاخ معنی ای بی بارو بر

که درختش نام شد که آفتاب گاه بحرش نام شد گاه صاحب

الف) قصیده ب) مثنوی ج) غزل د) دو بیتی

۸- شعر ((درد عشقی کشیده ام که می‌رس زهر هجری چشیده ام که می‌رس)) را چه کسی و در چه قالبی سروده است ؟

الف) حافظ- قصیده ب) دهخدا- غزل ج) دهخدا - قصیده د) حافظ - غزل

۹- شعر زیر در چه قالبی سروده شده است ؟

ناشناسی که به تاریکی شب میبرد شام یتیمان عرب

عشق بازی که هم آغوش خطر خفت در خوابگاه پیغمبر

الف) غزل ب) دوبیتی ج) قلعه د) مثنوی

۱۰- حکیم ابوالقاسم فردوسی شاهنامه را در چه قالبی سروده است ؟

الف) قطعه ب) غزل ج) مثنوی د) قصیده

قرابت معنایی

امروزه موضوع قرابت معنایی و تناسب مفهومی به يك دغدغه اساسی در بین دانش آموزان تبدیل شده است اینكه بیت ها را چگونه بخوانیم و چگونه آن ها را معنی کنیم و سر انجام چه مفهومی از آن بیت برداشت کنیم ... سوالاتی است كه از همكاران محترم پرسیده می شود واقعیت این است كه دست خواندن بیت ها و درك درست معنی و مفهوم آنها ، كاری نیست كه در يكي دو روز و مدت زمان کوتاه بتوان به آن رسید بلکه نیاز به زمان دارد تا در این امر تسلط كافی پیدا كرد دانش آموزان باید از پایه های پایین تر به این امر پردازند و به خواندن بیت های خارج از كتاب روي بیاورند و در درست خوانی آنها دقت كنند و با تمرین مداوم بتوانند بیت ها را معنی كنند و مفاهیمی را كه در بیت مطرح شده، با توجه به معنی آن ها استنباط كنند پس این امر میسر نمیشود مگر با تمرین مكرر و تداوم در كار .

و اما سوال اینجاست كه چگونه تست های قرابت معنایی را بزنیم !؟

- مبنای تست های قرابت معنایی ، موضوعات كتاب درسی است پس باید بدانید كتاب درسی راجع به چه موضوعاتی شعر دارد

- تست های قرابت معنایی سخت است چون هیچ چیز از پیش تعیین شده ای وجود ندارد هر چه هست در فضایی بیت هایی است كه در يك گزینه می بینید هیچ كس تضمین نداده است كه يك بیت فقط يك مضمون داشته باشد در برخورد با تست های قرابت معنایی مهمترین عوامل موفقیت ، خلاقیت و اعتماد به نفس است اگر بیتی را نفهمیدید ، از آن بگذرید اما از خیر تست نگذرید گزینه های خیلی سخت اغلب جواب نیستند این گزینه ها می آیند تا سوال مهم جلوه كند و طراح تست احسنت و آفرین بگیرد اما هیچ كس جرئت نميكند در آزمون های رسمی سطح بالا تست شك دار بدهد .

- روش تدریس زبان فارسی (در دوره دبستان) دکتر بهمن زندی

- صنایع ادبی و قالب های شعری ویرایش دوم ، علیرضا عبدالمهدی

- يك تیر و دو نشان (مجمعه سوالات نمونه دولتی استان های مختلف در خرداد ۱۳۹۶) خانمها خیامی - ناجی آذرلی- پیرنیکان - جهانگیریان - ساعدی

پیاموز | Biamoz.com

بزرگترین مرجع آموزشی و نمونه سوالات درسی تمامی مقاطع

شامل انواع | نمونه سوالات | فصل به فصل | پایان ترم | جزوه |

ویدئوهای آموزشی | گام به گام | طرح درس | طرح جابر | و ...

اینستاگرام

گروه تلگرام

کانال تلگرام

برای ورود به هر پایه در سایت ما روی اسم آن کلیک کنید

دبستان

اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
-----	-----	-----	-------	------	-----

متوسطه اول

هفتم	هشتم	نهم
------	------	-----

متوسطه دوم

دهم	یازدهم	دوازدهم
-----	--------	---------